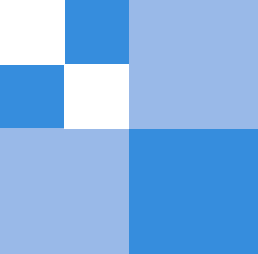

onflictes oblidats

Diversos Autors

La totalitat d'aquest llibre, tant el contingut com el disseny estan sotmesos sota llicència <<Reconeixement-No comercial-Obres derivades>> que podeu consultar a la xarxa a <https://creativecommons.org/licenses/?lang=ca>

Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA
Roger de Llúria, 13. 08010 Barcelona
93 317 23 38 / info@fespinal.com
www.cristianismeijusticia.net

ISSN: 2014-6485
Edició: Santi Torres Rocaginé
Traducció: Núria Garcia Caldés
Disseny i maquetació: Pilar Rubio Tugas
Juny 2021

Conflictes oblidats

Diversos Autors

Sumari

- 05 Introducció
- 6 Hondures: un país trencat
- 14 Iemen: el pitjor desastre humanitari
- 23 República Centreafricana: violència al cor del continent
- 33 Sàhara Occidental: l'última descolonització
- 41 Birmània, de «Terra Daurada dels Somnis» a escenari de malsons turbulents

Ismael Moreno. Jesuïta, defensor dels drets humans a Hondures. Director de Radio Progreso i del centre comunitari de drets humans ERIC (Equipo de Reflexión, Investigación y Comunicación).

Pedro Moya. Professor universitari, ha estat parlamentari al Congrés dels Diputats i Secretari General d'Acció Exterior a la Junta d'Andalusia, entre d'altres. Les seves àrees de dedicació han estat especialment la Unió Europea, els països mediterranis, el Magrib i el Pròxim Orient.

Ferran Puig. Ha estat director de l'oficina d'Oxfam a la República Centreafricana.

Albert Giralt. Coordinador de la Federació d'Associacions Catalanes Amigues del Poble Sahrauí.

Introducció

La publicació d'aquest quadern de la Col·lecció Virtual a juny de 2021 respon a una doble necessitat: descentrar la mirada i fugir de l'allau informativa monotemàtica del context en què vivim. Al llarg d'aquest últim any i mig a Cristianisme i Justícia hem centrat bona part de la reflexió social i teològica en la situació derivada de la pandèmia: articles al blog, quaderns i papers han intentat posar llum davant una situació del tot excepcional. Malgrat tot, hem intentat mantenir una escletxa oberta per seguir reflexionant en clau de fe i justícia sobre altres problemàtiques socials presents arreu que malauradament han quedat eclipsades per aquest fenomen. Un exemple és la publicació del Quadern CJ n. 220, «Per què Haití?», escrit per Pau Farràs, deu anys després del terratrèmol.

5

Visibilitzar «conflictes oblidats» s'emmarca en aquest intent de descentrar la mirada i posar el focus en situacions que s'escapen de la immediatesa i que requereixen ser visibilitzades perquè no caiguin en l'oblit. En aquestes pàgines que venen hi trobareu cinc articles extensos que ressegueixen les causes, el desenvolupament i els possibles esdeveniments futurs de cinc països en conflicte. Parlem d'Hondures, el Iemen, la República Centreafricana, el Sàhara Occidental i Myanmar.

Els autors dels articles són persones locals del territori o que hi tenen un coneixement proper donada l'experiència d'haver-hi viscut o treballat en diversos projectes (vegeu la p. 4).

Els articles també es poden llegir al Blog de Cristianisme i Justícia, a on es van publicar originalment amb el hashtag #ConflictesOblidats. En ells hi trobareu també fotografies i informació de projectes d'entitats arrelades al territori que lluiten per eradicar el conflicte i denunciar les contínues violacions de drets humans.

Visibilitzant el conflicte, visibilitzem les víctimes i visibilitzem també aquells que sobre el terreny arrisquen la seva vida per denunciar, pacificar, transformar, reconstruir... A elles i ells va dedicat aquest quadern, perquè són segurament la millor llavor d'esperança que té avui el nostre món. Cap a ells el nostre compromís, el nostre agraïment.

Hondures: un país trencat

Ismael Moreno

Hondures és un petit país amb una privilegiada ubicació, amb costes a tots dos oceans, fronteres terrestres amb tres països a l'estreta franja d'Amèrica Central i amb una àmplia biodiversitat. Amb més de nou milions d'habitants en un territori de 112.492 quilòmetres quadrats, és majoritàriament mestís, però té com a mínim nou ètnies diverses. La societat està dirigida per un grup d'unes 250 famílies que conformen l'elit oligàrquica hondurenya, adoptant un model organitzat per concentrar les riqueses i guanys en molt poques mans, deixant milions de persones sense oportunitats per accedir a una vida digna.

Hondures és un país condicionat per la relació de sotmetiment als Estats Units des de fa almenys 120 anys. Va ser a la banda de la costa atlàntica on es va encunyar a principis del segle xx l'expressió «*banana republic*», que significa que els Estats Units i les corporacions multinacionals miren i es relacionen amb Hondures amb la condició que es mantingui com a proveïdor perpetu de matèria primera i productes per a les postres.

6

L'impuls de l'economia hondurenya se sustenta en un model de desenvolupament basat en l'extractivisme i en la privatització de bens i serveis públics, i s'impulsa des d'una aliança conformada per una burocràcia política d'extrema dreta, una reduïda elit oligàrquica i les transnacionals. Aquesta aliança s'empara en els militars, el govern dels Estats Units i el crim organitzat, específicament el narcotràfic.

El 15 de setembre de 2021 es compliran 200 anys de la firma d'una independència centreamericana que ha negat sobirania als pobles, i ha imposat durant dos segles una política de «prevenció» ordenada per les elits polítiques, temoroses de «les conseqüències» que podrien sorgir si fos el poble el que proclamés la independència. Hondures té una gran tasca pendent: en contrapartida al model elitista i concentrador de riqueses i decisions, cal impulsar una proposta a partir d'un nou concepte de sobirania basat en la capacitat i el poder adquirits per les persones, comunitats, organitzacions i l'Estat per prendre decisions autònomes i lliures sobre les vides personals i l'entorn, els bens

i les riqueses comunes, el present i el futur d'acord amb el respecte dels drets humans i els drets del planeta, assumit com la nostra casa comuna.

Societat trencada

A Hondures tot està trencat. Al llarg del que portem de segle, el poble hondureny s'ha anat configurant a l'entorn d'un estat d'indefensió i de damnificació. Aquesta ruptura dels teixits s'expressa en la desconfiança envers totes les institucions públiques i polítiques, tal com ha quedat palès en els diversos sondejos d'opinió pública de l'ERIC (Equip de Reflexió, Investigació i Comunicació, centre social i de DDHH de la Companyia de Jesús a Hondures).

S'expressa en la despolitització de més del 40 per cent de ciutadans que diuen que no pertanyen a cap partit polític, però tampoc pertanyen a organitzacions comunitàries, sindicals, ambientals o de drets humans. Aquesta despolitització converteix el poble hondureny en un poble fàcil d'utilitzar per part de polítics o grups de pressió, com les bandes o estructures del crim organitzat, però alhora en un poble que sospita de tot i de tothom, que diu sí a tot el que ve de dalt, però per fer el que li doni la gana. El converteix en un conglomerat amb una única divisa possible, la del campí qui pugui.

7

Més miserables que pobres

Aquesta ruptura s'expressa en l'agudització de l'empobriment de la majoria de la població. Segons els experts, a finals del 2020 vuit de cada deu persones estaven per sota de la línia de pobresa. Els desocupats que van començar l'any, continuaran desocupats, i molts més que el van iniciar amb feina, la perdran. D'aquesta manera, el país avança cap a una societat amb una alta dosi de miserables, i de fet, ja hi és. I això és molt perillós, perquè es converteix en una terra fèrtil per a alçaments espontanis i sense control, o per a populismes i messianismes que s'alimenten de poblacions miserables que es poden manipular amb respostes assistencials. I la misèria es transforma en vots que legitimen autoritarismes i dictadors.

Una societat i un Estat estructuralment desprevinguts

L'absència de prevenció és un problema estructural hondureny. Travessa la societat sencera, ha envaït els dinamismes més profunds de la societat i dels seus membres fins a convertir-se en un problema cultural. Tots els fenòmens naturals, polítics o humans es converteixen en amenaça, perill i finalment en destrosses més greus i deshumanització. Fins i tot qüestions com els processos electorals o el sistema de justícia se situen en aquesta desprevisió estructural. Tots els dinamismes institucionals de l'Estat s'acaben convertint en amenaces i perills per a la mateixa democràcia i per a l'aplicació de la justícia.

El fet que l'Estat estigui capturat per reduïts grups polítics que l'utilitzen per fer negocis i saquejar recursos de les institucions públiques, confirma la desprevisió de la societat. Quan es diu que Hondures és el tercer país més desigual del planeta després de Sud-àfrica i Haití, o el segon país més vulnerable del planeta juntament amb Bangladesh, o un dels països més corruptes del continent, es confirma la desprevisió de la societat. Quan el sistema de salut no aconsegueix controlar el dengue, o quan els recursos per ocupar-se de la pandèmia són saquejats pels funcionaris de més alt nivell, es confirma l'absència de prevenció sistèmica de la societat.

8

Quan diverses dependències institucionals de l'Estat, com les Forces Armades, la Policia, el Ministeri Públic, la Cort Suprema de Justícia i la mateixa Casa Presidencial, són contaminades i penetrades per sectors del crim organitzat, principalment pel narcotràfic, queda confirmada l'absència de prevenció de la societat i de l'Estat.

Quan la violència ha deixat de ser fa molt de temps un afer administrat exclusivament per l'Estat, i és el mateix Estat que n'ha delegat l'administració a diversos grups privats, confirma que la prevenció és una cosa absent i tota la societat queda en una situació d'indefensió o víctima d'una violència sense control a mans de sectors que, de múltiples maneres, actuen en la impunitat i amb l'empara de l'Estat.

Quan els dinamismes estructurals de la societat determinen que les riqueses s'acumulin de manera multimilionària en poques persones, cinc de les quals concentren una fortuna equivalent al salari mínim anual de dos milions d'hondurenys, confirma que la societat està governada per un sistema de vida productor de desigualtats, i per això mateix anul·la sistèmicament la prevenció.

¿Què cal fer davant de la desprevenció?

Totes les situacions de vulnerabilitat, totes les amenaces i tots els perills naturals socials, ambientals, sanitaris i polítics són prevenibles. Tots. Tal com diuen els experts, els fenòmens naturals ningú no els pot aturar, ni les més altes investigacions han aconseguit fins ara mecanismes que aturin els fenòmens naturals. El que es pot prevenir són els desastres. Tal com diuen, ningú no atura els fenòmens naturals, però els desastres sí que es poden prevenir. Passa el mateix amb una pandèmia com la Covid-19: un cop el virus es desferma, és difícil aturar-lo, però sí que es poden prevenir els seus desastres. Molta gent desesperada s'organitza en caravanes per fer camí cap als Estats Units, com a expressió d'un model productor de desigualtats. Tots dos desastres es poden prevenir, perquè no són fenòmens naturals. Són socials, polítics, institucionals i humans.

La prevenció: un estat estructural d'estabilitat i confiança

La prevenció és un estat estructural de la societat per assumir totes les situacions o esdeveniments amb un nivell de desafiament i advertència, i abans que es presentin, la societat ja està predisposada en positiu per assumir-los com a desafiaments i feines. Això val per als fenòmens naturals, climatològics o pandèmics, econòmics, polítics, militars, culturals i institucionals.

Com més s'involucrin les diverses institucions de la societat per posar en marxa processos de prevenció, més capacitat es tindrà per reduir-ne les conseqüències. I com més a prop s'estigui en processos que abordin les causes dels desastres, més capacitat es tindrà per aconseguir que la prevenció sigui estructural i no puntual o conjuntural.

La prevenció institucional i cultural, com que té una perspectiva de canvi estructural, no es pot sostenir només des de les línies verticals, ni definir només des de les cúpules, tal com és la lògica del sistema actual. Sense negar l'aportació de les cúpules polítiques, empresarials, sindicals, religioses i socials, la dinàmica conductora s'ha de sostenir en acords nacionals amb un fort component participatiu. La prevenció institucional i cultural ha de superar el curt termini, però orientat cap a compromisos a mitjà i a llarg termini. S'ha de sustentar en fets i compromisos específics i conjunturals, però transcendint-los.

ABC per a Hondures

Hondures necessita impulsar Acords Bàsics Compartits. Els experts parlen de degradació de la societat, tant del seu model econòmic com de l'ambient i la institucionalitat política. Quan es parla de societat degradada, es fa referència a una societat i un Estat que finalment són governats des de decisions i fins i tot des d'estructures criminals organitzades de manera transnacional.

La societat hondurenya, atrapada entre la inseguretat i l'empobriment, la corrupció i el narcotràfic, els polítics i la violència i delinqüència policial, és una societat deprimida i damnificada. Cal trencar amb la lògica de fer el mateix i dipositar el lideratge en els mateixos. Aquest re-pensar el país ha de tenir com a punt de partida l'acceptació consensuada que de la manera que estem i al lloc on hem arribat, ningú no té la capacitat per impulsar un projecte de país per compte propi, i pitjor encara, imposar-lo als altres.

Consensos mínims: el màxim a què podem aspirar

10

Un punt de partida imprescindible per posar en marxa un procés de propostes que trenquin amb la lògica política excloent és l'acceptació consensuada que el país està tan esberlat que a curt termini, i previsiblement a mitjà termini, no estem prou capacitats per impulsar una proposta de «màxims»; senzillament perquè la realitat no ofereix aquesta possibilitat.

Els «màxims» que podem aconseguir els trobem en els «mínims» que poden establir les bases per iniciar un autèntic procés cap a la construcció d'una democràcia i un Estat de Dret. I això és així perquè hem perdut el mínim que una societat necessita de bé comú per a la seva convivència harmònica. Aquests mínims perduts són els que s'han de recuperar com a condició per posar en marxa processos autèntics de construcció de la democràcia i un Estat de Dret real. Aquests mínims són els que han d'estar representats en el que anomenariem l'«ABC hondureny», és a dir, els «Acords Bàsics Comuns».

Per això, s'hauria de posar en marxa una convocatòria per fixar les bases, metodologia, temps i responsables del procés. Qui seria el convocant? Potser és la primera qüestió que cal resoldre, perquè un dels factors del deteriorament social de la institucionalitat és l'absència de

credibilitat dels actors, institucions i personalitats. La convocatòria i el procés hauran d'anar a càrrec d'instàncies que involucrin tant actors nacionals del més alt reconeixement, que també n'hi ha, com representacions internacionals.

Un punt de referència compartit és que el govern actual no pot estar entre els convocants. Les esglésies van perdre la base de credibilitat que tenien tradicionalment. Però no poden quedar fora. L'empresariat està dispers i sense suport comú, però no pot quedar fora. Els organismes d'incidència o les anomenades ONG són tan diverses i disperses que és molt difícil trobar-hi la base per a una convocatòria creïble i capaç de mobilitzar. Però no han de quedar fora, per les seves implicacions en camps diversos de la vida nacional i especialment per la seva relació en processos molt propers als municipis i a les comunitats locals.

No hi ha dubte que caldria un component convocador internacional que estigués lligat a la defensa dels drets humans, sense descartar la participació de representants oficials de l'ONU, malgrat el grau de descrèdit i desconfiança que ha acumulat.

11

Aquest component internacional és imprescindible, no només per l'absència de consensos al voltant de convocants interns, sinó perquè qualsevol proposta de solució del cas hondureny ha de passar per negociacions que involucrin la comunitat internacional. Cadascun dels sectors, tant populars, polítics, empresarials com territorials i temàtics, hauria d'organitzar el seu propi procés d'elaboració de l'ABC, de manera que tot el país es mobilitzi per construir aquest ABC. Des de les assemblees comunitàries, passant per les sectorials, municipals i departamentals, fins a arribar a les assemblees nacionals.

ABC sobre què?

En un *ABC d'Hondures* s'haurien d'incloure algunes categories d'acords:

La primera podria incloure acords socioeconòmics i ambientals, com la tinença de la terra i polítiques agràries, la protecció i la gestió de les riqueses o recursos naturals, llocs de treball i producció, la vulnerabilitat ambiental, l'educació, la salut, la seguretat ciutadana, la política fiscal, l'habitatge. Tot amb l'objectiu d'anar cap a un nou model de desenvolupament i d'inversions que trenqui amb la galopant iniquitat, factor decisiu de la violència i la inestabilitat.

La segona categoria hauria de buscar acords sociopolítics, com els drets humans, la defensa de les comunitats i el seu territori, els drets ètnics, relacions de gènere, mitjans de comunicació, llibertat d'expressió i dret a l'accés a la informació i drets culturals.

La tercera categoria seria la política-institucional-jurídica, i té a veure amb el dret a l'organització i la participació en la presa de decisions des d'unes institucions que garanteixin una democràcia representativa, participativa i directa; la transformació del sistema de justícia, la reconfiguració del Congrés Nacional, les Forces Armades, els organismes controladors de l'Estat, especialment el Tribunal Suprem Electoral i la Llei Electoral, i de les Organitzacions Polítiques, i en general el disseny d'una institucionalitat amb capacitat per respondre a les transformacions incloses en les dues primeres categories.

Aquestes categories no estan separades entre sí, cadascuna connecta amb les altres. La primera categoria conté acords mínims sobre l'ocupació i la producció, cosa que la vincula amb acords que s'han d'establir segons la legislació que regula el món del treball, com és el cas del Codi del Treball, fins a aconseguir un acord mínim d'estabilitat laboral de les treballadores i els treballadors. De la mateixa manera, si es busquen Acords Bàsics Compartits en el món del treball, s'haurà d'establir el vincle amb els que estan relacionats amb la defensa dels drets humans laborals de milers d'obreres i obrers a tota la indústria.

D'entre tots aquests temes caldria definir els prioritaris, en quin ordre es comença el tractament i el procés i els mecanismes per a la seva implementació. Un *ABC d'Hondures* d'aquesta naturalesa s'hauria d'orientar finalment a la seva ratificació en una Assemblée Nacional Constituent que redacti una nova Constitució Política.

El disseny d'un *ABC d'Hondures* ha de ser una proposta aglutinadora. Això no vol dir que tot s'ha de fer des de zero, perquè s'han de tenir en compte experiències d'èxit que s'hagin fet en algunes zones, municipis o organitzacions del país. Aquest *ABC d'Hondures* ha de garantir que no només es busqui la inclusió social i la democràcia participativa en els objectius, sinó que el procés mateix ha de ser una experiència d'inclusió i de democràcia participativa. Els sectors no oficials i opositors són cridats a reforçar les seves pròpies institucions i identitats i, des de la seva capacitat organitzada, desenvolupar els seus propis acords per convertir-los en força i poder en una taula de negociacions, per evitar que s'imposi la llei del més fort.

I el poble hondureny en què alimenta les seves esperances?

Hi ha almenys cinc nutrients de l'esperança hondurenya: 1) El nutrient de la Fe en el Déu de la vida. La societat hondurenya és creient i quan pateix acostuma dir sovint, «només Déu amb nosaltres»; 2) El nutrient dels màrtirs i la memòria dels ancestres; 3) El nutrient de les comunitats organitzades en moviment; 4) El nutrient de la generositat i gratuïtat de la gent més humil; 5) El nutrient de l'alegria i la festa. Fins i tot en les situacions de més angoixa, sorgeix el ball i el somriure.

Iemen: el pitjor desastre humanitari

Pedro Moya

Antecedents històrics

El Iemen és un dels bressols més antics de la civilització del Pròxim Orient. Terra pròspera, l'«Eudaimon Arabia» o «Arabia Felix» dels textos de Ptolemeu va aconseguir la seva màxima esplendor com a Regne de Saba, el de la misteriosa reina i la seva amorosa relació amb el rei jueu Salomó. Després de successives civilitzacions que van florir a l'empara d'un lucratiu tràfic d'espècies, el territori va entrar a l'òrbita islàmica sota el control i la influència dels califats de Damasc i Bagdad. Un emirat de la dinastia zaidita, una branca de l'Islam xiïta, es va mantenir durant segles com a Regne, amb períodes temporals de submissió a l'Imperi Otomà i a la dinastia saudita. La presència colonial va arribar de la mà dels britànics, que es van instal·lar al sud, a la regió d'Aden, el 1839.

14

A la Primera Guerra Mundial, el Iemen va aconseguir la independència el 1918. Després d'ingressar a la Lliga Àrab i a l'ONU, l'últim rei va ser derrocat el 1962 i es va constituir la República Àrab del Iemen, coneguda com el Iemen del Nord. Mentrestant, al sud, a la regió d'Aden, el domini colonial britànic, després d'anys de violència i d'atacs guerrillers, va donar pas el 1967 a la República Democràtica Popular del Iemen, o Iemen del Sud, el primer estat àrab d'orientació marxista, amb el suport de la Unió Soviètica. Després de diversos enfrontaments entre els dos estats i la caiguda de la Unió Soviètica, les dues repúbliques van avançar cap a la reunificació i el 1990 es van acabar fusionant en una, l'actual República del Iemen.

Els orígens del conflicte

La «Primavera Àrab» iemenita

El 2011, en el context d'un seguit de revoltes i protestes esdevingudes a tot el món àrab (Primavera Àrab), els iemenites es van rebel·lar contra el règim del president Ali Abdullah Saleh amb manifestacions pacífiques.

ques que van ser violentament reprimides pel govern. El president es va veure obligat a abandonar el poder després de 33 anys d'exercir-lo (primer com a president del Iemen del Nord i després de la República Àrab del Iemen) entre acusacions de «cleptocràcia», corrupció i governança fallida.

En la destitució hi van jugar un paper important els houthis, grup rebel armat del nord del país i un dels principals actors polítics de l'actual conflicte. La relació dels houthis amb el president Saleh ha estat una mena de muntanya russa. A vegades el seu aliat i altres vegades el seu enemic, acabarien assassinant-lo uns anys més tard de la seva retirada, després d'acusar-lo de traïció.

Una transició fallida

Després de la sortida abrupta de Saleh, el vicepresident Abd Rabbuh Mansur al-Hadi va assumir la presidència a finals del 2011 amb l'objectiu de començar una nova etapa d'obertura política i iniciar un procés de transició al país. En el marc d'una «Conferència Nacional de Diàleg», pretenia abordar les qüestions relatives a governança, estructura territorial i reforma de l'Estat, a més de donar resposta a les reivindicacions sorgides de les protestes populars.

15

Després de dos anys de consultes, la Conferència va presentar un projecte d'estructura federal que dividia el Iemen en sis regions, sense tenir en compte les reivindicacions relatives a la distribució dels recursos naturals, el pes de les regions comercials o agrícoles o l'accés als ports. El projecte de reforma va rebre un suport popular mínim i en particular la ferma oposició dels houthis, per als quals el canvi cap a un règim autonomista suposava una participació més petita en la riquesa nacional i, a més, els privava d'una sortida al mar, que consideraven essencial.

La protesta va acabar en insurrecció i en el cop d'estat del 2015, amb la presa del palau presidencial per part dels houthis, la dissolució del Parlament i el final de l'Administració Hadi, a qui van expulsar de la capital Sanà, obligant-lo a refugiar-se a la ciutat portuària d'Aden amb els seus ministres i posteriorment a exiliar-se a l'Àrabia Saudita.

Guerra civil

Va ser llavors quan, a petició del deposat president Hadi, una Coalició d'Estats Àrabs encapçalada per l'Aràbia Saudita i els Emirats Àrabs Units hi va intervenir amb l'objectiu de restaurar en el poder el govern reconegut internacionalment per les Nacions Unides. Aquesta operació va significar el començament d'un conflicte armat obert, mitjançant una campanya de bombardeigs aeris, l'anomenada operació «Tempesta Decisiva», contra el houthis. Tanmateix, cinc anys d'operacions militars no han estat suficients per doblegar-los.

Els rebels van ocupar estratègicament nous territoris en les seves incursions cap al sud i van establir el seu poder en 9 de les 22 províncies del Iemen, arribant a controlar elements clau com el port de Hodeida, al mar Roig, centre neuràlgic per a l'avituallament del país per on entrava el 80% de les importacions. Un altre cop audaç va ser l'atac amb drons, el setembre de 2019, contra les principals plantes de petroli de l'Aràbia Saudita, que va obligar a reduir-ne la producció a la meitat del seu volum habitual, gairebé el 6% de la producció mundial. Encara no s'ha aclarit el grau de participació de l'Iran en l'operació, tot i que se sospita que hi va col·laborar, atesa l'envergadura de l'atac.

16

Per si no n'hi hagués prou, i aprofitant la debilitat del govern nacional i el fracàs de les reformes federalistes que es van intentar fer durant la transició, els grups i milícies separatistes, aglutinats al voltant del «Consell de Transició del Sud», van alimentar el somni secessionista. I van disposar del suport dels Emirats Àrabs Units, un país que ha jugat un paper ambigu en la crisi, ja que per una banda és un aliat del govern en la lluita contra els houthis i al mateix temps ha fomentat les aspiracions dels secessionistes del sud contra el govern.

Finalment, el govern, amb el suport de la coalició àrab, va firmar l'anomenat «Acord de Riad» (novembre del 2019), amb el qual es prometia als separatistes la seva integració al govern nacional, avortant temporalment l'aventura secessionista.

Uns mesos després de l'acord esmentat, la situació ha empitjorat en tots els fronts: els separatistes del sud tornen a la càrrega proclamant l'«autodeterminació» de les zones que controlen (abril del 2020), la coalició àrab està ferida de mort pels interessos divergents de l'Aràbia Saudita i els Emirats Àrabs Units, que ja controla, amb el suport de les milícies separatistes, l'estratègic port d'Aden i el de la mítica illa de

Socotra. I els rebels houthis han iniciat l'escalada militar més gran dels dos últims anys (octubre de 2020) a l'estratègica ciutat de Hodeida, posant en perill el fràgil «acord d'Estocolm» de finals del 2018. Podem concloure que després de cinc anys de guerra, el conflicte està militament estancat i no hi ha gaires esperances d'una solució negociada.

En el terreny diplomàtic, Trump va empitjorar la situació quan va declarar als houthies «grup terrorista» al final del seu mandat. Biden, en canvi, aposta per la diplomàcia i ha retirat el suport militar dels EEUU a la coalició saudita.

Al març del 2021 s'ha produït un seriós intent de posar fi al conflicte. Àrabia Saudita ofería un «alto el foc global» supervisat per NN.UU., la reobertura de l'aeroport de la capital Sanà i l'entrada de combustible i aliments a través del port de Hodeida. Els houthis l'han rebutjat, en exigir prèviament l'aixecament del bloqueig aeri i marítim per part d'Àrabia Saudita. Les operacions militars s'han intensificat.

Qui és qui en el conflicte

17

Els houthis

Un emirat zaidita va governar el Iemen del Nord, amb un sistema conegut com a «imamat», durant gairebé mil anys, fins al 1962, en què va caure la monarquia. Els hereus d'aquesta tradició política i religiosa van acabar confluint en la constitució d'un grup rebel conegut com a Ansar Allah (Partisans de Dieu). El nom de houthis prové del seu fundador, Hussein Badreddin al-Houthi, líder del primer alçament el 2004, que pretenia recuperar el pes perdut als nord-est del país i al mateix temps protegir la religió zaidita i les seves tradicions culturals, que consideraven amenaçades pels islamistes sunnites.

Els seus orígens són els d'un grup de resistència antisaudita i el seu paper es fa rellevant en les protestes de la Primavera Àrab, que són l'inici dels esdeveniments de la guerra civil descrits anteriorment. El salt qualitatiu de grup polític reivindicatiu a grup armat rebel és un factor determinant en el desenvolupament del conflicte.

Disposen des de bon principi amb la simpatia i el suport de l'Iran, tot i que aquest país ho desmenteix formalment, però no s'entendria l'arsenal militar i el finançament del grup rebel sense el concurs d'una gran potència com l'Iran.

Coalició internacional de països àrabs

Va ser creada per l'Àrabia Saudita a principis del 2015 per combatre els houthis, a petició del govern del Iemen, on el president Hadi acabava de ser deposat en l'ofensiva houthi sobre la capital Sanà. L'objectiu no era cap altre que restaurar en el poder el seu aliat iemenita (en temps passats, el Iemen estava vinculat a la monarquia saudita) i contrarestar la influència de l'Iran a la regió, per evitar el que havia passat a Síria, l'Iraq o el Líban, on els xiïtes retenen el poder i converteixen els seus governs en còmplices de l'estratègia iraniana.

La coalició compta amb el lideratge de l'Àrabia Saudita i el suport dels Emirats Àrabs Units, Kuwait, Bahrain, Qatar i d'altres en menor mesura, tots en l'òrbita sunnita. En el sector «occidental», la coalició té el suport dels Estats Units, que de manera important ha ajudat logísticament el seu aliat saudita, i també el del Regne Unit i França, tot i que amb menys implicació.

Els separatistes del sud

18

Aglutinats principalment a l'entorn de l'anomenat «Consell de Transició del Sud», van centrar el seu objectiu en la celebració d'un referèndum d'autodeterminació per a l'antic Iemen del Sud. El fracàs de les reformes federalistes intentades durant la transició va estimular el moviment separatista i les seves milícies, amb la complicitat dels Emirats, que volien expandir el seu poder geopolític a la regió mitjançant l'establiment de bases militars navals a la Banya d'Àfrica, i el control dels ports, les rutes marítimes i les illes properes.

Algunes claus per entendre el conflicte

El factor estratègic

El Iemen, orientat cap al mar Roig i el golf d'Aden, és una zona vital per al control del subministrament d'hidrocarburs a escala mundial, en particular per als interessos energètics dels Estats Units i Europa. Per les seves aigües hi circulen gairebé quatre milions de barrils de petroli cada dia.

Una governança fallida

El règim autocràtic instaurat pel president Saleh en els seus 33 anys al poder estava basat en un clientelisme de famílies, clans i tribus, als quals utilitzava i dividia en les seves aliances en funció dels interessos en joc. A això s'hi afegia el domini gairebé absolut del seu partit, el Congrés General del Poble, al Parlament i les institucions. La bonança econòmica de les dècades 80 i 90 per les rendes del petroli van permetre una certa estabilitat, però els enfrontaments posteriors amb els hout-his i les revoltes de la Primavera Àrab van provocar el seu enderroc.

Una sort semblant va tenir el seu successor i actual president a l'exili, Hadi, amb el fracassat procés de transició. No obstant això, el seu govern manté el reconeixement internacional i de les Nacions Unides.

La fractura territorial

La fusió dels dos Iemen (Nord i Sud) que va donar lloc a la nova República va ser una mica forçada i asimètrica. Es va percebre més com una absorció del Sud pel Nord que no pas com una veritable fusió. Els intents durant la transició d'equilibrar la situació van resultar fallits i la bretxa entre els territoris dels dos antics estats s'ha consolidat.

19

La lluita per l'hegemonia política regional

L'Àrabia Saudita, com a líder de la coalició àrab, és el principal aliat del president deposat i al qual intenta restaurar. L'Iran, com a potència antagonista a la regió, és el principal suport del moviment houthi. Tots dos juguen les seves cartes a la regió en un episodi més per liderar l'hegemonia política a tot el Pròxim Orient. El Iemen és en gran mesura el teatre d'operacions on es ventilen els interessos més globals de dues visions geopolítiques enfrontades.

Tal com ha passat en els conflictes de Síria i l'Iraq, les dues potències lliuren en diferents escenaris el que s'ha denominat «guerres per procuració o delegació», recolzant-se en els seus «grups confessionals» locals per a les operacions sobre el terreny: l'Àrabia Saudita i el govern iemenita comparteixen la mateixa causa sunnita, mentre que l'Iran aboca el seu suport al moviment houthi, tots dos en l'òrbita xiïta.

Els interessos de les grans potències

Tant els Estats Units com Europa persegueixen objectius basats en la «seguretat»: seguretat energètica i de les rutes marítimes per on circula el trànsit mundial més important de petroli, i també seguretat política enfront de l'amenaça del terrorisme jihadista. Davant la debilitat del govern nacional, el Iemen es van convertir en un terreny desitjable per als objectius de l'islamisme radical. Al-Qaida va instal·lar al Iemen una de les seves bases estratègiques i ha regat el territori d'atacs terroristes. L'Estat Islàmic va intentar fer del Iemen una de les principals «províncies» del seu quimèric Estat. Al-Qaida continua viva, mentre que l'Estat Islàmic s'ha vist arrossegat en el seu declivi actual.

El factor «religió»

L'arrel del conflicte és la rivalitat religiosa entre els xiïtes i els sunnites, amb diferències ancestrals que arrenquen l'any 632 amb les lluites internes per la successió del profeta Mahoma. Aquí va començar una disputa entre dos vessants de l'Islam dividits des de llavors. L'Islam sunnita és clarament majoritari en el món àrab, mentre que el xiisme es concentra a l'Iran, amb tentacles d'influència a tota la regió i particularment a l'Iraq i el Líban. En el cas del Iemen, el 47% de la població pertany a la branca xiïta i el 53% a la sunnita.

Tanmateix, la rivalitat al Iemen no ha sigut particularment violenta en l'aspecte religiós. Segons alguns analistes, el zaidisme és el grup més moderat de l'Islam xiïta, que fins i tot en temps passats va mantenir unes relacions pacífiques de convivència amb els sunnites locals. Ha sigut en temps més recents, a causa del sentiment de marginació de la comunitat respecte al seu passat de segles de poder zaidita, quan s'han vist arrossegats a una lògica identitària i reivindicativa davant del que consideren una usurpació sunnita. Cal recordar que un «Emirat zaidita» va estar vigent en el poder fins que va caure el 1962, i que la constitució de la República va comportar una pèrdua de poder zaidita i un auge del sunnisme salafista, tant en els partits polítics com en el control de les mesquites.

Una catàstrofe humanitària

La situació del Iemen constitueix, segons les Nacions Unides, «el pitjor desastre humanitari» causat per l'home. Algunes xifres ajuden a entendre-ho.

Prop del 80% dels 28 milions de iemenites necessiten assistència humanitària urgent, 14 milions de persones pateixen inseguretat alimentària i gairebé 18 milions no tenen accés a aigua potable. La malnutrició aguda severa amenaça la vida d'uns 400.000 nens menors de 5 anys. Save The Children ha alertat sobre una desnutrició infantil gairebé endèmica, fet que deixa 100.000 menors de 5 anys entre la vida i la mort. Només la meitat de les 3.500 instal·lacions sanitàries del país funcionen, i això vol dir que 19 milions de persones no disposen d'assistència mèdica bàsica. La guerra ha obligat a 3 milions i mig de persones a fugir de casa seva, de les quals 2 milions continuen desplaçades. La fam i les epidèmies de còlera han causat estralls, sobretot entre la població infantil, atesa la destrucció dels sistemes de clavegueram i sanejament. Ara hi ha el temor que el coronavirus i altres malalties com el dengue completin la tragèdia.

21

La reconstrucció d'un Estat fallit en el vessant polític, devastat en l'econòmic, amb les infraestructures destrossades i amb una bona part del seu ric patrimoni cultural arrasat, requereix una ajuda massiva de la comunitat internacional. Les xifres en canvi estan molt lluny de les contribucions que les Nacions Unides sol·licita a la conferència de països donants. El 2019, dels 2.600 milions de dòlars compromesos, amb prou feines se'n van desemborsar la meitat, i el 2020 el compromís s'ha quedat en 1.350 milions, dels quals només se n'ha rebut un 24%. En paraules de Lise Grande, coordinadora humanitària de l'ONU per al Iemen: «Haurem de tancar el nostres projectes d'ajuda en 189 hospitals del país» per falta de fons.

Perspectives de futur

La situació està lluny d'encarrilar-se. Encara no s'entreveu llum al final de túnel. Per això, cal que es compleixin algunes premisses:

- Una *desescalada militar del conflicte* que doni pas al silenci de les armes. Després de cinc anys de guerra, la solució armada està es-tancada. No hi ha un vencedor clar, ni perspectives que hi sigui. La

creixent percepció d'aquest esgotament podria servir d'esperó per a la recerca d'altres sortides.

- La implementació gradual de «*mesures de confiança*» (intercanvi de presoners, treves...) que redueixin la tensió entre les parts i ajudin a superar les desconfiances mútues.
- Donar forma al convenciment que la *via política*, basada en una negociació que culmini en la integració i participació de totes les parts en el conflicte, és l'única solució. Però les posicions continuen molt allunyades.
- Les tendències geopolítiques en el món àrab i la *rivalitat* crònica entre l'Àrabia Saudita i l'Iran no hi ajuden. La constatació que l'actual enquistament no aporta rèdits a cap de les dues potències podria propiciar una obertura de negociacions entre els iemenites, que només s'iniciarien amb el vistiplau dels seus respectius patrons.

Una nota personal. El març d'aquest any vaig tenir ocasió de participar en una trobada amb la comunitat iemenita a Brusselles, organitzada per la UNESCO, sobre els projectes en marxa per a la reconstrucció del país. Les dades, aclaparadores, convidaven al desànim, però el contacte amb el capital humà representat per uns 150 iemenites, la majoria joves, em va procurar una sorpresa inesperada: si la tasca a realitzar era gran, encara era més gran l'entusiasme transmès per uns ciutadans delerosos de tornar al seu país per participar en la restauració. Que així sigui i que sigui aviat.

República Centreafricana: violència al cor del continent

Ferran Puig

Introducció

Jo treballo a la República Centreafricana. A Sud-àfrica? No, al centre d'Àfrica. Ah, i on és, això? La resposta sembla ben òbvia... oi?, però no tinc dits a les mans per comptar totes les vegades que he mantingut exactament aquest mateix diàleg. Coses del desconeixement.

Sí, en efecte, per bé que moltes persones se'n puguin sorprendre, la República Centreafricana —RCA per abreujar— és un país que existeix realment i que, com el seu nom indica, es troba al centre del gran continent africà o, més ben dit, a Beafrika, el cor d'Àfrica, que és com els centreafricans anomenen el seu país en la llengua nacional local, el *sango*. Un cor fastuosament verd perquè el país forma part de la conca fluvial del riu Congo, el segon pulmó del planeta. La selva s'estén per tot el territori i es fa menys densa al nord, ja a la frontera amb el Txad, on va agafant aromes del Sahel, per bé que encara lluny del Sàhara.

Amb una població actual calculada al voltant dels cinc milions de persones, aquest país és el penúltim (188/189) en la classificació de l'Índex de Desenvolupament Humà (IDH) del 2019 que elabora el Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), només per davant del Níger. És l'últim en esperança de vida en néixer, amb 52,8 anys. El 75 % de la població està per sota del llindar de la pobresa. Algunes ciutats importants del país van tenir en la seva època una xarxa elèctrica que va deixar de funcionar fa temps, víctima segurament del mal manteniment, la manca d'inversió, el vandalisme o els saquejos.

Segons el cens del 2003, les principals religions de la República Centreafricana són el cristianisme (80,3 %, amb grups protestants que arriben al 51,4 % i el 28,9 % que correspon a l'Església catòlica), l'islamisme (10,1 %) i l'animisme (9,6 %).

Un conflicte que ve de lluny

La natura geogràfica i administrativa del seu nom ens dona pistes sobre el seu origen. La República Centreafricana és un estat fruit del procés de descolonització francesa dels anys seixanta a l'Àfrica de l'oest i central, un estat artificial sense identitat nacional, que va agrupar la gran diversitat d'ètnies, religions i llengües que vivien en aquest territori. És hereu del territori francès d'Ubangui-Chari: «el (espai) blanc en el mapa d'Àfrica, el centre del continent, amb uns contorns que ningú podia traçar», com el defineix Jean-Pierre Tuquoi (2017) en el seu llibre *Oubangui-Chari, le pays qui n'existait pas*.

Del seu passat precolonial, aquest immens i poc poblat territori en conserva records dolorosos. L'esclavitud s'hi va practicar durant segles, sobretot els sultanats àrabs d'Ouaddaï, Ndélé i Birao —establerts al nord— que afavorien la caça d'homes expedint «permisos de caça» per abastir d'esclaus els mercats del Magrib, Egipte, la Península Aràbiga i fins i tot Turquia.

La República Centreafricana va arribar a la independència el 13 d'agost de 1960. Aquest període es caracteritza essencialment per la successió de presidents arribats al poder entre motins i cops d'estat. En aquest context destaca el pintoresc, per bé que sagnant i cruel, «Emperador» Bokassa I, que va governar entre els anys 1966 i 1979. Els pares dels que van fer l'ESO sens dubte recordaran la imatge de l'autodenominat emperador amb la seva capa de pell d'ermí (en ple tròpic), ceptre i corona, en pretesa rèplica de la cerimònia de coronació de Napoleó.

Françoise Bozizé (2003-2013)

Si fem un salt en el temps i passem per sobre de dècades d'inestabilitat i conflictes armats, ens situem al 15 de març de 2003. Després d'un cop d'estat, François Bozizé arriba al poder derrocant Ange-Félix Patassé. Durant el seu mandat s'aprofundeix l'etnicització de l'exèrcit i l'administració. La seva ètnia, els *gbaya*, i especialment els membres de la seva família, ocupen tots els llocs clau. La corrupció i l'opressió sobre les altres ètnies s'accentuen.

El país és denominat de vegades República de Bangui. La raó és que, des de la independència, tots els recursos, serveis, negocis... s'han anat concentrant sempre a la capital. L'oblit general de les províncies és notable, n'hi ha prou amb passejar per algunes ciutats mitjanes per

constatar que els edificis administratius existents (prefectures, hospitals, escoles...) daten del període previ a la independència, amb la seva típica arquitectura colonial en versió rústica. La presidència de Bozizé no contribueix en absolut a alterar aquesta tendència, més aviat al contrari.

És en aquestes regions del nord remot que, fruit de l'abandó i l'aïllament, es comencen a organitzar milícies armades. La població d'aquestes zones és de majoria musulmana i mantenen vincles econòmics i socials històrics amb els seus veïns txadians i sudanesos, més que amb la resta del país. Les seves reivindicacions són polítiques i econòmiques, no religioses. La resposta de l'Estat a aquestes reivindicacions —únicament a través de la repressió— alimenta el suport de la població a aquestes milícies i l'enrolament dels joves com a combatents.

L'agost del 2012, les milícies més importants s'ajunten i creen el Seleka (*aliança* en sango) sota el lideratge de Michel Djotodja. També s'hi incorporen mercenaris txadians i sudanesos que, acabat el conflicte entre el Txad i el Sudan, han quedat en el que es podria anomenar «atur tècnic». El Seleka avança progressivament en el control del territori. Al març del 2013, després de la conquesta de Bangui, pren el control total del país, Bozizé és derrocat i Michel Djotodja accedeix a la presidència de l'Estat.

Michel Djotodja (2013-2014)

Un dels efectes immediats de l'arribada del Seleka a Bangui és la desaparició de les Forces Armades Centreafricanes, les FACA. D'un dia per l'altre, l'exèrcit nacional es dissol. Un bon nombre dels seus membres s'integren en els grups denominats Antibalaka. Majoritàriament, aquests grups tenen el seu origen en agrupacions d'autodefensa, de caràcter local, mal armats i poc organitzats, generalment sorgits com a petites milícies de camperols per protegir-se dels grups de pastors d'ètnia peul, que cada any arriben amb els seus ramats durant el període de transhumància. Els ramats dels nòmades sovint desborden els espais oberts, entren als conreus i destrueixen les collites. La incorporació dels elements FACA amb les seves armes augmenta la capacitat d'aquests grups Antibalaka però no aconsegueix integrar-los en una milícia unida amb vertadera capacitat operacional.

Amb l'arribada al poder del president Michel Djotodja, les milícies del Seleka s'entreguen a la predació més absoluta de la capital i de les grans ciutats de l'oest: els robatoris de cotxes, de motos, els segrestos, les extorsions... es converteixen en moneda corrent. Si bé al principi actuen únicament en les comunitats cristianes, aviat s'adonen que els que tenen més recursos són els grans comerciants, principalment de religió musulmana, que es concentren al barri PK5 de Bangui, de manera que aquest grup social passa a ser també víctima de tots aquests abusos. I el fet és que els abusos arriben a una tal dimensió que la comunitat internacional reacciona i pressiona Michel Djotodja per tal que posi fi a aquesta situació. En resposta a aquestes pressions, Djotodja decideix dissoldre el Seleka i intentar posar ordre, però no n'és capaç. La tensió i l'odi s'acumulen entre la població contra els anomenats des d'aleshores grups ex-Seleka, que són identificats com a milícies musulmanes.

La venjança dels grups Antibalaka arriba el 5 de desembre de 2013. Antics membres de la guàrdia presidencial de Bozizé amb antics membres de les FACA de la mà d'alguns líders Antibalaka aconsegueixen agrupar de manera temporal un contingent d'uns mil elements que ataca Bangui per fer-ne fora els ex-Seleka i deposar el president Michel Djotodja. La carnisseria arriba a situacions dantesques als carrers de la capital: cossos que cremen amb un pneumàtic al voltant, persones penjades dels arbres, cossos —o només els caps— llançats als pous per impedir que siguin utilitzats... El contingent francès desplegat a la RCA, la força Sangaris, no es capaç d'aturar el caos. La població fuig presa del pànic i es refugia en grans concessions com ara parròquies, seminaris, mesquites o, la més gran, l'aeroport mateix de Bangui. Quatre-centes mil persones abandonen casa seva en pocs dies només a Bangui, cent mil de les quals es dirigeixen a l'aeroport, un espai protegit per les tropes franceses.

Els dies que segueixen a la presa de la capital pels Antibalaka, a Bangui i a l'oest del país es desenvolupa una caça a l'home amb l'objectiu de massacrar la població musulmana considerada culpable de tot el patiment causat pel Seleka. Una majoria fuig i es refugia en el veí Camerun mentre d'altres s'atrinxeren en determinats territoris que es converteixen en guetos del tot aïllats protegits per milícies locals, en general ben armades. La més important d'aquestes zones és la del barri PK5 de Bangui, incrustat al centre de la ciutat i defensat per grups d'autodefensa que amb el temps esdevenen màfies d'extorsió a la població.

La pujada al poder del Seleka i la seva caiguda posterior constitueixen el cop de gràcia de l'ensorrament, lent però inexorable, de l'Estat centreafricà, la qual cosa el submergeix en una crisi sense precedents d'una durada que s'anuncia llarga. De fet, des de la independència, en la República Centreafricana no s'havia experimentat mai una onada de violència col·lectiva com aquesta. La lògica dels motins i cops d'estat poc o del tot incruents o de lluites entre grups armats és substituïda per un ambient de guerra civil caracteritzat per la desaparició total de les estructures de l'Estat, una economia de supervivència i un conflicte intercomunitari amb connotacions religioses que ha dividit *de facto* el país en dues meitats.

Les imatges de les matances de Bangui es fan virals i atreuen l'atenció mundial, però només uns quants dies i prou: aviat cauen en l'oblit. Derrocat Michel Djotodja, la comunitat internacional pressiona perquè hi hagi un diàleg nacional que es concreta el gener del 2014 en un govern de transició sota la presidència de Catherine Samba-Panza, antiga alcaldessa de Bangui, amb el mandat d'organitzar unes eleccions democràtiques abans de finals del 2015.

Catherine Samba-Panza (2014-2015)

27

Quan Catherine Samba-Panza arriba al poder enmig del marasme general, tot just si el govern controla un vint per cent del territori, circumscrit majoritàriament a l'entorn de Bangui. Fins i tot enmig de la capital, el barri musulmà PK5 escapa a aquest control. Desaparegudes les forces nacionals, aquest domini relatiu es realitza essencialment gràcies a les forces franceses de l'operació Sangaris a les quals, a partir del 10 d'abril d'aquest mateix any 2014, es van anar afegint progressivament els contingents de la missió multidimensional integrada de Nacions Unides per a l'estabilització de la República Centreafricana (MINUSCA) formats per uns dotze mil elements, entre civils i militars. Els contingents militars dels diferents països participants en l'operació de pau es van anar desplegant en les ciutats més grans del país sense que això impliqués realment un domini territorial superior.

Així, la major part del país queda sota el control d'una plèiade de grups armats, entre ex-Seleka i Antibalaka, que aprenen a conviure amb la presència dels cascos blaus instal·lats a les seves zones, però aquests no van poder —o no van voler— impedir els combats entre les diferents milícies que, com a víctima final, van tenir la població civil. Els enfrontaments es van anar succeint els anys següents en totes les

seves possibilitats: antibalakas contra antibalakas, selekas contra antibalakas, selekas contra selekas. La imprevisibilitat era total i les raons d'aquests conflictes són d'allò més diverses: conflicte ètnic, control de mines, simples incidents que degeneren en violència, robatoris, extorsions, pillatges...

Moltes ciutats o barris van ser del tot abandonats pels seus habitants, que es van anar instal·lant en famílies d'acollida, en llocs de desplaçats al costat dels campaments de la MINUSCA o que van marxar als països veïns com a refugiats, sobretot al Txad, la República Democràtica del Congo i el Camerun. Les xifres de desplaçats van anar augmentant fins a sobrepassar els 1,2 milions de persones, la qual cosa significa que més del vint per cent de la població es va veure obligada a abandonar casa seva. Les necessitats esdevenen ingents: accés a l'aigua, sanejament, aliments o allotjament..., però ni els fons per finançar la resposta humanitària van ser suficients ni les Agències i les ONG internacionals van tenir prou capacitat per actuar a l'escala requerida, i es van centrar a cobrir únicament les necessitats més agudes.

28

Quan s'acostava el termini límit per a la celebració de les eleccions que havien de posar fi al govern de transició, la violència es va deslligar novament al cor de Bangui a la fi del mes de setembre i altra vegada a l'octubre del 2015. Els combats entre les milícies musulmanes del barri PK5 i els Antibalaka dels barris que l'envolten provoquen un nou flux de desplaçats i la destrucció total d'aquests barris circumdants. El PK5 queda envoltat per un anell de desolació que aïlla encara més la població musulmana de la capital, una «zona tap» buidada de tots els seus habitants en què la selva recupera el seu territori.

Les eleccions convocades *in extremis* per al 30 de desembre corren un risc seriós d'anul·lació. Moltes veus en qüestionen la pertinència en un moment de tantíssima inseguretat, però un esdeveniment inesperat provoca un canvi total de paradigma. El papa Francesc decideix mantenir el viatge a la República Centreafricana que tenia planificada per al 29 i el 30 de novembre. La visita, fortament desaconsellada per les forces franceses responsables de la seva seguretat, inclou una missa multitudinària a l'estadi i una visita a la mesquita central de Bangui en l'enclavament del PK5 i l'obertura a la catedral de Bangui de la Porta Santa que obre l'any Jubilar de la Misericòrdia.

La visita del Papa és un gran èxit celebrat per totes les confessions i creences, i comporta una atmosfera de reconciliació que impregna tot

el procés electoral, de manera que permet que les dues voltes de les eleccions presidencials i parlamentàries (30 de desembre del 2015 i 14 de febrer 2016) es visquin amb tota tranquil·litat.

Faustin-Archange Touadéra (2016-...)

Faustin-Archange Touadéra, professor d'universitat i antic primer ministre de Bozizé, és elegit en segona volta pel 62,7% dels vots. Malgrat algunes petites irregularitats, el procés és considerat transparent i la victòria és reconeguda pels oponents. Touadéra pren possessió del càrrec el 30 de març de 2016 i comença així un període de relativa calma que es trencarà al mes d'octubre quan les lluites entre els grups armats es reprenen a l'est i tornen a desestabilitzar el país.

Després d'uns quants intents, ni més ni menys que vuit des del 2012, el 6 de febrer de 2019 se signa l'Acord Polític per a la Pau i la Reconciliació a la RCA (APPR-RCA), també anomenat acord de Khartoum entre el Govern de la RCA i 14 dels principals grups armats del país, sota els auspicis de la Unió Africana i el suport de les Nacions Unides. La societat civil centreafricana va ser deixada completament de banda en tot aquest procés. Darrere l'acord de pau hi ha l'impuls de Rússia, que va començar a ocupar l'espai deixat per França després de la sortida de l'operació militar Sangaris que va tenir lloc l'octubre del 2016.

L'acostament entre Rússia i el govern de Touadéra és visible per primera vegada el 2017, després d'una entrega d'armes de Rússia a l'exèrcit centreafricà i el suport dels famosos *instructors* russos, autoritzats pel Consell de Seguretat de Nacions Unides, destinats a reforçar les capacitats de l'exèrcit centreafricà. En realitat, aquests instructors són mercenaris de la famosa Brigada Wagner del magnat rus Evgeny Prigogine, proper a Vladimir Putin, i entre altres coses formaran la nova guàrdia pretoriana del President junt amb elements rwandesos de la MINUSCA. També entra en escena Valery Zakharov, nou assessor de seguretat del president centreafricà i antic oficial de la intel·ligència militar russa. Aquesta presència russa no és del gust de França, que gradualment s'allunya de Touadéra i la seva antiga colònia.

Els grups armats segueixen amb les pràctiques de predació fins i tot després de la signatura de l'acord de pau. Són pràctiques habituals la imposició de *peatges* a les rutes comercials, ja sigui als camions de pas o als pobres camperols que van a la ciutat en dia de mercat; l'explotació de les mines d'or i diamants abundants en determinades

zones del país; els acords de *protecció* a les explotacions fusteres, als comerciants o als ramaders transhumants, les *taxes* en l'administració de *justícia*. Malgrat períodes de calma relativa, les lluites fraticides entre grups arrasen Birao al setembre del 2019 i Ndélé al març del 2020.

Actualitat

La fi del 2020 va portar un nou cicle electoral. Les eleccions van ser convocades per al 27 de desembre en primera ronda. Entre les candidatures, van destacar la del president en exercici Touadéra i la de l'antic president Bozizé. La candidatura d'aquest últim va ser rebutjada per la Cort Constitucional pel fet que estava sota una ordre de detenció internacional emesa pel govern centreafricà el 2013. Les conseqüències d'aquest rebuig van ser funestes.

Bozizé va aconseguir teixir aliances amb alguns dels grups rebels més importants (AB, MPC, 3R, FPRC, UPC) i el 18 de desembre, en els anomenats acords de Kamba Kota, es creà la Coalició dels Patriotes pel Canvi (CPC). Es va tractar d'una unió contra natura que va unir tant grups Antibalaka com ex-Seleka amb l'objectiu últim d'impedir les eleccions i la més que probable reelecció del president Touadéra. La coalició es va llançar a controlar el territori i s'acostà a la capital, Bangui, i per a això compten amb la participació de mercenaris d'origen txadià i sudanès.

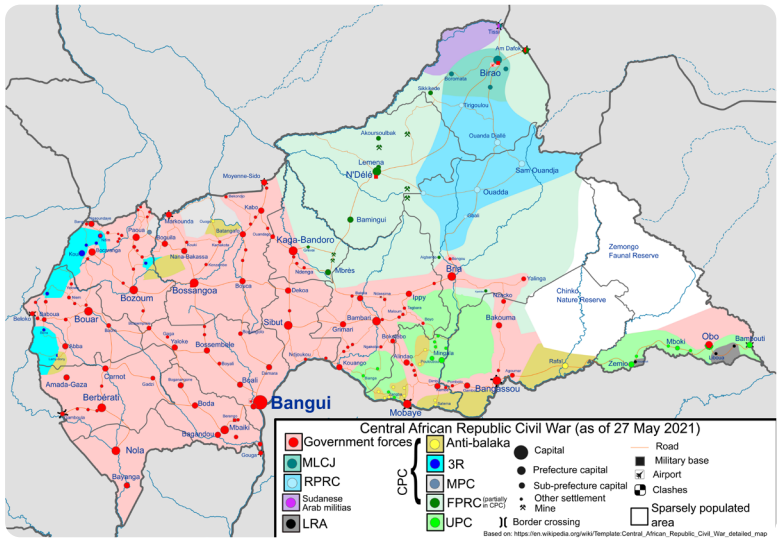
Malgrat la situació de conflicte generalitzat, les eleccions es van celebrar en la data prevista gràcies al suport omnipresent de la MINUSCA i el PNUD, com també sota la pressió de la comunitat internacional que no va acceptar cap retard en el procés. Per la seva banda, la CPC va impedir l'obertura dels col·legis electorals en les zones que estaven sota el seu control per deslegitimitzar tot el procés, i acusa Touadéra de frau electoral amb la col·laboració de la MINUSCA. Al final, Touadéra va guanyar en la primera volta amb un 53,2% dels vots emesos, que de tota manera van representar un percentatge molt reduït dels inscrits i per tant li van minar també la legitimitat. Malgrat tot, la comunitat internacional va donar un suport sense fissures a l'elecció de Touadéra per al nou mandat com a única opció per al futur del país. França no va tenir cap altra opció que acceptar, de moment, que l'intrús esclau anés guanyant influència en el que considerava els seus dominis.

Davant l'avanç de les forces de la CPC cap a la capital, Touadéra va fer servir el suport rus, la qual cosa va incrementar la seva presència

al territori i també va signar un acord amb Rwanda per a l'enviament de forces bilaterals, no incloses en el marc de la missió de pau de la MINUSCA, amb una clara voluntat ofensiva i de reconquesta del territori. El 13 de gener del 2021, la coalició va arribar als barris perifèrics de Bangui, però la superioritat aèria proporcionada pels helicòpters russos i la seva col·laboració amb les FACA i la MINUSCA van aconseguir repèllir-los. Els dies successius, les forces governamentals van poder guanyar terreny al voltant de la capital, però no alliberar el pas de camions per la MSR1, l'única gran ruta comercial que connecta Bangui amb el port de Duala, al Camerun. La interrupció d'aquest eix, vertader cordó umbilical a través del qual la capital s'abasteix, va provocar un increment important dels preus dels productes bàsics i va amenaçar d'ofegar a la ciutat.

Amb el pas dels mesos, el Govern, amb l'ajut dels contingents rus i rwandès, ha anat recuperant una bona part del territori i ha pres el control de ciutats clau com ara Bria, Kaga-Bandoro i Markounda entre d'altres, de manera que l'eix comercial del Camerun s'ha tornat a obrir i s'han recuperat algunes zones mineres importants (vegeu els mapes). Després dels sagnants xocs inicials entre les dues parts, la dinàmica posterior pel que fa al progrés de les tropes governamentals ha estat més aviat d'una retirada progressiva dels grups rebels i el seu atrinxerament en algunes zones mineres de difícil accés.

La dinàmica actual no ofereix grans oportunitats per a l'esperança. La retòrica del govern és la de la guerra i el rebuig a tota negociació. La possibilitat de recuperar l'esperit dels acords de pau sembla remota i la societat civil centreafricana roman callada i dividida. És d'esperar que en algun moment s'estabilitzin les línies del front davant la incapacitat dels uns i els altres de prendre el control del país i per tant que la situació s'estanqui novament. Una continuïtat que enfonsa la República Centreafricana cada dia més al pou del subdesenvolupament i la pobresa.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ec/War_in_Central_African_Republic.svg

República Centreafricana: les arrels de la violència

International Crisi Group: Informe Àfrica núm. 230

21 de setembre de 2015

Sàhara Occidental: l'última descolonització

Albert Giralt

Entre la veritat i la mentida només hi ha quatre dits de distància: els que ens separen l'ull de l'orella. Perquè el que t'han explicat pot ser que no sigui veritat, però ningú no et podrà negar el que has vist amb els teus ulls.

Proverbi sahrauí

Breu introducció al conflicte

L'any 1961, les Nacions Unides van crear el Comitè Especial de Descolonització o Comitè Especial dels 24, amb l'objectiu de monitoritzar com s'estava aplicant la resolució 1514 de l'Assemblea General de les Nacions Unides que tenia com a objectiu impulsar el procés de descolonització dels territoris no autònoms que encara estaven sota l'administració de potències colonials. I entre aquests territoris, el del Sàhara Occidental que, en aquell moment, encara era un territori colonial sota l'administració d'Espanya.

El Sàhara Occidental és un territori situat al nord-oest del continent africà que limita a l'est amb Algèria, a l'oest amb l'oceà Atlàntic, al nord amb el Marroc i al sud amb Mauritània. Aquest territori va esdevenir colònia d'Espanya des de l'any 1884, després de la Conferència de Berlín en què els estats europeus es van repartir les colònies africanes i en van definir les fronteres. L'any 1958, Espanya va declarar el Sàhara Espanyol província del territori espanyol per intentar evitar el procés de descolonització.

Tot i això, les Nacions Unides van incloure el Sàhara Occidental a la llista de territoris no autònoms i que havien de passar per un procés de descolonització. En aquell moment, Hassan II, rei del Marroc, va intentar aprofitar la situació i va reclamar davant l'ONU l'annexió del Sàhara Occidental al seu territori.

Al cap d'uns anys, comença a organitzar-se un moviment independentista sahrauí, que s'oposa tant al domini espanyol com a les pretensi-

ons annexionistes del Marroc. El 1969 naixia el Movimiento de Vanguardia para la Liberación del Sàhara, predecessor immediat del Front Polisario, que va celebrar el seu primer congrés el 10 de maig de 1973. A dia d'avui, el Front Polisario és reconegut com a únic representant legítim del poble sahrauí per les Nacions Unides.

El 6 de novembre de 1975, amb la mort de Franco cada cop més a prop, les pressions internacionals per la descolonització del Sàhara Occidental i les pretensions annexionistes del Marroc i Mauritània, el regne del Marroc comença la invasió del Sàhara Occidental amb l'anomenada Marxa Verda, i just al cap de vuit dies, el 14 de novembre de 1975, el Govern franquista signa amb el Marroc i Mauritània els Acords tripartits de Madrid (mancats de qualsevol validesa legal en l'àmbit internacional) en què cedeix el Sàhara Occidental a aquests dos països. En aquest moment comença la guerra entre l'exèrcit sahrauí del Front Polisario contra l'exèrcit marroquí al nord i l'exèrcit maurità al sud. L'esclat de la guerra va provocar que milers de sahrauís fugissin a l'exili, al sud-oest d'Algèria, i establissin [els camps de refugiats de Tinduf](#), on es calcula que hi viuen uns 175.000 sahrauís en condicions duríssimes des de fa més de quaranta anys.

34

El febrer del 1976, a Bir-Lahlu, els sahrauís proclamen la República Àrab Sahrauí Democràtica (RASD) i nomenen Al-Uali com a primer president. Actualment la RASD està reconeguda per més de vuitanta països i és membre de la Unió Africana.

L'agost del 1979, la RASD i Mauritània firmen un acord de pau a Alger en què Mauritània passa a reconèixer la RASD i retira les seves tropes de la guerra al Sàhara Occidental. El novembre del 1979, l'Assemblea General de les Nacions Unides reafirma el dret del poble sahrauí a l'autodeterminació. En la mateixa resolució deplora la gravetat de la situació que pateix el poble sahrauí a conseqüència de l'ocupació marroquina.

Durant els anys vuitanta, el Marroc inicia la construcció de sis murs que actualment sumen més de 2.700 km en total, de manera que és el segon mur més gran del món i a més està envoltat per més de set milions de mines antipersona i separa en dues parts el Sàhara Occidental.

Després d'anys de guerra, el 6 de setembre de 1991, el Front Polisario i el Govern del Marroc accepten el Pla de Pau de les Nacions Unides i signen un alto al foc que inclou la celebració d'un referèndum d'au-

totodeterminació per al poble sahrauí. En aquell moment es crea la MINURSO (Missió de les Nacions Unides per al Referèndum del Sàhara Occidental), l'única missió de les Nacions Unides que no té dins del seu mandat la monitorització de la vulneració dels drets humans.

Durant anys, el Marroc va posar tota mena de traves a la celebració del referèndum, i ho va fer bloquejant qualsevol acord per poder consensuar, a la llarga, un cens fruit de la continuada colonització del Sàhara Occidental, en altres paraules per intentar «marroquinitzar» la zona i reprimir qualsevol acte d'identitat sahrauí.

La població sahrauí, doncs, viu dividida des de fa dècades. Més de 173.000 sahrauís viuen com a refugiats als camps de Tinduf, sota les condicions hostils de la Hamada algeriana i amb una gran dependència de l'ajuda humanitària. N'hi ha milers que viuen en la diàspora, molts com apàtrides o sense conèixer la seva terra. I l'altra part sobreviu al Sàhara Occidental ocupat, patint diàriament repressió i vulneracions de drets per part de l'ocupant marroquí, esperant que la comunitat internacional actuï garantint la celebració del referèndum d'autodeterminació del poble sahrauí, l'única via possible a la solució pacífica del conflicte.

La resistència del poble sahrauí

El poble sahrauí és un exemple de lluita i resistència no violenta al llarg dels anys, des de l'any 1991 amb la signatura de l'alto al foc i fins al trencament dels acords per part del Marroc el novembre del 2020. Un dels episodis més destacats és el [campament de la dignitat, Gdeim Izik](#).

L'octubre del 2010, un grup de joves sahrauís va iniciar una protesta pacífica als afores d'Al-Aaiun, als Territoris Ocupats del Sàhara Occidental, que, en pocs dies, va reunir desenes de milers de sahrauís que van plantar les seves haimes enmig del desert, en el que van anomenar campament de Gdeim Izik.

El campament de la dignitat va començar per reclamar l'accés dels sahrauís als seus recursos naturals i la fi de la marginació i la precarietat en què viuen des de fa dècades sota l'ocupació marroquina. Després d'un mes en què no va parar de créixer, el Marroc, ocupant il·legal del Sàhara Occidental, va enviar-hi l'exèrcit i la policia per tal que hi in-

tervinguessin. Van desmantellar el campament utilitzant impunement la força i la brutalitat, i van donar lloc a un dels episodis més violents que es coneix en el conflicte sahrauí.

El desallotjament va ser brutal, haines cremades, persones ferides, detingudes, desaparegudes... La repressió per part del regne del Marroc va portar a la persecució i detenció de centenars de sahrauís acusats de participar en les protestes, un dret legítim de totes les persones.

Malgrat la imponent demostració de força popular i d'exemple de lluita no violenta que va suposar Gdeim Izik, el poble sahrauí fa més de trenta anys que reivindica els seus drets fonamentals, com ara el dret legítim a l'autodeterminació i a l'explotació dels propis recursos, mentre continua vivint una vulneració constant de drets per part de les forces d'ocupació marroquines, que actuen amb tota impunitat davant la passivitat de la comunitat internacional i les Nacions Unides.

Un altre exemple d'aquesta resistència de la societat civil sahrauí és la campanya internacional [Western Sahara is not for Sale](#), iniciada el gener del 2021, amb la qual més de 120 organitzacions sahrauís de la societat civil volen denunciar l'espoli dels recursos naturals del Sàhara Occidental. Aquesta campanya neix de la celebració de la conferència Sàhara Rise a principis del 2018, en què la societat civil sahrauí es va organitzar per elaborar l'estratègia de lluita no violenta del seu poble per acabar amb l'ocupació marroquí.

36

L'espoli dels recursos naturals

Durant tots aquests anys d'ocupació il·legal, el Marroc també està duent a terme un espoli il·legal dels recursos naturals del Sàhara Occidental: pesca, fòsfats, agricultura... del qual es beneficia sense complexos vulnerant les resolucions internacionals que impedeixen l'explotació dels recursos d'un territori sense el consentiment de la seva població.

El Sàhara Occidental té algunes de les reserves de fòsfat més grans i de més qualitat del planeta; a més, a les aigües del Sàhara s'hi poden trobar grans bancs de pesca i es calcula que té potencial per generar prou energia renovable per alimentar tota la regió del Magrib. L'espoli il·legal per part del Marroc i el benefici que en treu conjuntament amb grans empreses transnacionals contribueixen a allargar en el temps el conflicte del Sàhara i el patiment del seu poble.

D'aquest negoci se'n beneficien empreses espanyoles, franceses, alemanyes, russes i estatunidenques, entre d'altres, en connivència amb el Regne del Marroc i les seves elits econòmiques i polítiques. Tot plegat es fa en contra del dret humanitari, així com de diverses resolucions internacionals que reconeixen el dret del poble sahrauí a l'autodeterminació i la sobirania dels seus recursos.

L'any 2008, l'Assemblea General de les Nacions Unides va adoptar la Resolució 63/102, que reconeix que els recursos naturals dels territoris no autònoms són patrimoni d'aquests pobles, incloses les poblacions autòctones, i destaca que qualsevol activitat orientada a explotar els recursos d'aquests territoris s'ha de fer amb el consentiment previ de la seva població, i garantint-ne els drets fonamentals.

Paradoxalment, els estats membres de la UE, guiats per les normes del dret internacional i les resolucions de l'ONU, no reconeixen formalment la sobirania del Marroc sobre el territori en cap document, ni la seva jurisdicció sobre els Territoris Ocupats ni les aigües territorials sahrauís. Tanmateix, des de fa dècades, els acords de la UE i el Marroc inclouen l'explotació dels recursos naturals del Sàhara Occidental.

37

Un dels punts pels quals el Marroc exporta els recursos del Sàhara Occidental és la zona del Guerguerat, situada al sud del Sàhara Occidental i propera a la frontera amb Mauritània. Un territori estratègic on les forces d'ocupació marroquines han mantingut oberta una bretxa il·legal durant anys, per on passa el transport de mercaderies resultat de l'espoli dels recursos naturals sahrauís, vulnerant convenis internacionals i generant guanys milionaris de manera il·legal.

Trencament de l'alto el foc i augment de la repressió

L'octubre del 2020, un grup de civils sahrauís van iniciar una protesta no violenta a la bretxa il·legal de Guerguerat, van acampar-hi i van alçar banderes sahrauís davant d'aquest punt fronterer tallant el trànsit de mercaderies que acostuma a travessar la zona. N'exigien el tancament i reclamaven a la MINURSO que complís el seu mandat i organitzés un referèndum legítim per a l'autodeterminació del poble sahrauí.

La matinada del 13 de novembre, el Regne del Marroc va travessar la bretxa il·legal del Guerguerat per desallotjar els i les manifestants sahrauís, de manera que va trencar tots els acords de pau acceptats.

Davant d'aquesta situació, el Front Polisario va intervenir per protegir els civils de les agressions marroquines, entre les quals obrir una altra porta al mur de la vergonya per poder seguir amb l'espoli de recursos del Sàhara Occidental. L'atac va ser respost pel Front Polisario amb una maniobra militar.

Tot això va portar el Govern de la RASD a declarar el trencament de l'acord, cosa que va iniciar una escalada militar al Sàhara Occidental que ha desencadenat una guerra després de vint-i-nou anys d'alto el foc.

Des del trencament de la treva, les forces d'ocupació marroquines van augmentar el desplegament militar i policial a diferents ciutats del Sàhara Occidental ocupat com Al-Aaiun, Bojador i Dakhla. Les detencions arbitràries, les agressions, les tortures, els escorcolls, l'aïllament i la vigilància domiciliària i el control dels moviments s'han convertit en el dia a dia als Territoris Ocupats, vulnerant els drets humans i el dret internacional humanitari dels i les sahrauís que hi viuen.

En tot aquest temps, el Marroc ha mantingut i manté el territori tancat i impedeix les visites d'organitzacions internacionals de drets humans, com l'Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans, ONG, juristes i mitjans de comunicació independents, que intenten documentar i ser testimonis de la situació que es viu al Sàhara Occidental ocupat.

Mitjans de comunicació locals, com ara és Équipe Média, estan informant sobre la brutal repressió sistemàtica que la policia marroquina efectua contra els i les civils, activistes i manifestants sahrauís en les diferents ciutats ocupades.

Només els primers mesos del 2021 desenes d'activistes sahrauís han patit i pateixen la repressió de l'ocupant marroquí. L'ex pres polític Ghali Bouhala va ser detingut als Territoris Ocupats, el seu domicili fou violat i els telèfons mòbils de tota la família... robats. Agents de la policia marroquina van segrestar l'activista sahrauí Mohamed Nafaa Boutasoufra quan caminava pels carrers de l'Al-Aaiun ocupat. Després de diversos dies desapareguts, el 15 de febrer un tribunal marroquí va dictaminar presó per a tots dos activistes acusant-los d'un fals delictes de possessió de drogues, segons informa Équipe Média.

Mohamed Lamin Haddi va ser condemnat a 25 anys per la protesta no violenta de Gdeim Izik. Fa deu anys que està empresonat i tres en

aïllament. Des del gener que està en vaga de fam indefinida per protestar contra els abusos, les agressions i les dures condicions del seu empresonament. No pot rebre visites de la seva família i no es tenen notícies del seu estat de salut. L'última informació sobre el seu cas afirma que a hores d'ara és alimentat forçadament i que es troba en un estat d'extrema feblesa.

D'altra banda, des del mes de novembre que l'activista Sultana Khaya viu en arrest domiciliari il·legal. Casa seva es troba encerclada per la policia marroquina. Sultana i la seva germana han sigut víctimes d'agressions físiques i violència sexual a casa seva mateix dutes a terme presumptament per membres de les forces d'ocupació. La defensora dels drets humans i membre de l'ISACOM (Instància Sahraui contra l'ocupació marroquina) està des del maig sota arrest domiciliari, la seva està envoltada de policia marroqui. L'activista està del tot aïllada, sola a casa, sense llum i sense contacte extern.

A aquests fets se suma l'atac a l'investigador, activista i defensor dels drets humans i dels recursos naturals Lahcen Dalil, que va ser segrestat, torturat i abandonat en el desert el passat 10 de maig per la policia marroquina. El mateix dia, el president del Col·lectiu de Defensors de Drets Humans Saharauiers (CODESA) Babouzaid Mohamed Saeed i els activistes Khalid Boufraywa i Salek Babir, que es trobaven a la casa de la Sultana Khaya monitoritzant els atacs i la repressió sistemàtica que es du a terme contra ella i la seva família, han estat detinguts, torturats, emmanillats i abandonats al mig del desert, a 120 km al nord de la ciutat de Bojador, per les forces d'ocupació.

I ara... què?

Arribats en aquest punt, el conflicte del Sàhara Occidental té cap solució possible? Hi ha punts d'esperança en la situació actual? Doncs depèn, bàsicament, de la voluntat de les Nacions Unides i dels països que en són membres.

És indubtable que l'ocupació per part del regne del Marroc del Sàhara Occidental i l'abandonament de l'Estat espanyol són completament il·legals. Per tant, l'única solució possible és tornar a l'inici: finalitzar el procés de descolonització del Sàhara Occidental mitjançant un referèndum d'autodeterminació en què el poble sahraui pugui decidir el seu futur.

Desgraciadament, i com passa en molts altres indrets, els interessos econòmics en l'explotació de recursos que el regne del Marroc executa al Sàhara Occidental fa pensar que aquesta solució no la tindrem en un curt període de temps, però si hi ha un poble convençut de la seva lluita i la seva veritat, és el poble sahrauí. I això no ho podran enterrar, per més generacions de sahrauís que visquin sense poder tornar a la seva terra.

Birmània, de «Terra Daurada dels Somnis» a escenari de malsons turbulents

41

(Actualització urgent després del cop d'estat de l'1 de febrer de 2021: Aquest article va ser escrit inicialment el desembre de 2020, poc després de la celebració de les eleccions. La líder democràtica, Aung San Suu Kyi, havia guanyat per amplíssima majoria. El poble esperava que els nous líders juressin el càrrec. Malauradament, el dia de la formació del nou Parlament, Aung San Suu Kyi i els membres del Parlament van ser detinguts durant les primeres hores de l'1 de febrer de 2021. L'exèrcit havia perpetrat un inesperat cop d'estat. El poble de Birmània es continua rebel·lant encara contra aquest acte infame, amb un cost altíssim de vides i béns. La brutalitat que es viu als carrers horroritza el planeta, que rep les imatges del caos a través de les xarxes socials. La cruel resposta de la junta militar ha aixecat condemnes arreu del món. Aung San Suu Kyi està empresonada en algun lloc desconegut, acusada de crims abominables i privada d'un procés just. La violència continuada commociona el planeta i genera incertesa per la presència d'un «estat fallit» al sud-est asiàtic que alteri l'estabilitat dels països veïns. La deriva antide-mocràtica no és només un malson per a Birmània, sinó una amenaça per a l'estabilitat econòmica i social de la regió. La pau és possible si potències properes com la Xina, l'Índia, l'ASEAN (Associació de Nacions del Sud-est Asiàtic) i l'ONU s'impliquen de manera proactiva en la resolució d'aquest conflicte. La regió pot recollir els immensos beneficis derivats de la pau, quan Birmània recuperi la pau i la democràcia. Aquest article, que conserva el format original, desgrana els diversos entrebancs que ha patit Birmània al llarg de la història i que, després del cop, encara és més urgent solucionar.)

Introducció

Cal explicar la història de Birmània, com a advertiment, a un món que tendeix a caure ràpidament en democràcies intolerants infectades per un populisme demagògic i un nacionalisme que busca la confrontació. La història de Birmània és la història de la resistència d'un poble contra un dels governs militars i totalitaris més asfixiants. Després de setanta

anys de conflicte, desplaçaments i morts, Birmània ha posat rumb cap a una «democràcia disciplinada». Aung San Suu Kyi ha aconseguit fa poc una victòria aclaparadora a les eleccions. Malgrat els recels occidentals envers aquesta idol de la democràcia abans tan admirada, ella porta a les seves fràgils mans i espatlles la confiança i l'esperança de milions de birmans.

Birmània és coneguda al llarg de la història com la «Terra Daurada». El món espiritual considera Birmània el lloc d'origen de l'antiquíssim budisme *theravada*. Dues de les passions actuals d'Occident, la meditació *vipassana* i el *mindfulness* (consciència plena), provenen d'aquesta terra. Terra de recursos humans i naturals extraordinaris, Birmània té una història de mal karma, amb guerres interminables, cops d'estat i desplaçaments de milions de persones.

Considerat durant un temps el Xangri-La (el paradís), en aquest país hi viuen uns 500.000 monjos seguidors del budisme *theravada* que practiquen una estricta vida ascètica. També és un país de bellesa resplendent: tres rius majestuosos recorren alegrement el territori i alimenten milions de persones. La població compon un llenç acolorit i caòtic de 8 grups ètnics principals i 135 subtribus.

42

Situada en un punt geoestratègic privilegiat entre economies de ràpid creixement com l'Índia i la Xina, Birmània està envoltada pel 40 % de la població mundial. Els recursos hi abunden, a la terra i al subsòl: or, jade, metalls preciosos, gas i petroli. Tresors com ara robins, safirs, perles i jade s'amaguen al seu ventre. Birmània és la vall dels robins. Els robins són una gran font d'ingressos. El 90 % dels robins d'arreu del món provenen d'aquest país. Aquestes pedres rogenques són valorades per la seva puresa i tonalitat. El 50 % de tota la fusta de teca de la varietat *wooden gold* del món prové de Birmània.

Aquests recursos són l'origen d'un etern conflicte entre el centre i la perifèria. Al centre és on viu el grup ètnic bamar, que suposa el 70 % de la població i que dirigeix el país. A la perifèria és on viuen les minories ètniques no bamars. Constitueixen menys del 20 % de la població, però viuen en el 40 % del territori, i les seves terres contenen el 80 % dels preuats jade, or i robins. Els conflictes hi sovintegen, malgrat els breus intervals d'altos el foc i conferències de pau.

Birmània és un país que està en guerra contra ell mateix en tres fronts: el cultural, el dels recursos i l'identitari. El punt més crític de conflic-

te sociopolític des de la independència de Birmània són les disputes centre-perifèria entre el govern central, dominat per la majoria ètnica bamar, i els insurgents de les minories ètniques que viuen a les zones frontereres del país (Jones 2014). És el clàssic conflicte centre-perifèria.

Aquesta història d'odi i mort ha provocat milions de refugiats i de desplaçats, i milers de persones assassinades i enterrades en fosses comunes (International Crisis Group 2020). Els diferents grups ètnics han patit reubicacions forçoses, subdesenvolupament a les zones on viuen i alts nivells de pobresa.

Durant la dècada passada, aquesta greu situació va agafar més intensitat, va accentuar la divisió entre budistes i musulmans i va degenerar en una de les pitjors crisis de refugiats rohinyes del món modern (International Crisis Group 2020). A l'octubre del 2017, es calcula que hi havia uns 800.000 refugiats rohinyes a Bangladesh (ACNUR agost 2020). L'ACNUR es va referir a la persecució dels musulmans rohinyes del nord-oest de l'estat de Rakhine com a «exemple de manual de neteja ètnica».¹

Divisions motiu de conflicte

Un seguit de divisions provoquen les tensions i confrontacions que hi ha dins d'aquest país i afecten la seva capacitat de crear una unitat nacional i de distribuir de manera equitativa els fruits del desenvolupament, en cas que es produís aquesta oportunitat.

Les divisions i tensions que hi ha dins de la Birmània moderna es poden conceptualitzar de la manera següent:

- Entre el nacionalisme birmà i un nacionalisme ètnic relativament nou i divers, que és un component dels problemes centre-perifèria i que afecta el tema de la unitat nacional.
- Entre els sectors civil i militar de la societat.
- Entre la globalització i el nacionalisme.
- Entre el centralisme i el pluralisme.
- Entre l'ortodòxia i les visions oposades del paper de l'estat i la societat.
- Entre grups religiosos.
- Noves rivalitats geopolítiques internacionals que afecten les actituds internes de les autoritats.²

1. Human Rights Watch, Burma: Discriminatory Laws Could Stoke Communal Tensions (Nova York: HRW, 23 d'agost, 2015).

2. http://www.burmalibrary.org/docs/Steinberg-Myanmar%27s_problems.htm.

Abast d'aquest article

Aquest breu article sobre Birmània analitzarà les causes originàries dels conflictes: la polèmica teoria de la colonització interna per part de les poderoses elits locals a l'època de la descolonització, els efectes mutiladors de les narratives excloents i essencialistes de la construcció nacional, la institucionalització de la ingerència militar en la política democràtica, la manipulació del procés constitucional nacional, la discriminació endèmica, l'origen ètnic dels conflictes, la maledicció dels recursos, els conflictes provocats per la corrosiva economia il·lícita i, finalment, l'ascens de l'extremisme religiós, la connivència de les elits etnonacionalistes i les elits religioses, i l'ús que fan de les ansietats ontològiques per crear bocs expiatoris. Els actors internacionals també hi contribueixen: xenofòbia i islamofòbia; Birmània en va plena. El món coneix Birmània sobretot per com s'hi han tractat els musulmans rohinyes.

L'estudi no acabarà amb pessimisme. La nit més llarga de llàgrimes silencioses acaba en albada. Birmània ha sobreviscut a cinc dècades de dictadura d'una junta militar. La dolorosa transició des del totalitarisme ha estat marcada per dues eleccions. El poble ha votat de manera aclaparadora a favor de la democràcia: la icona democràtica Aung San Suu Kyi ha guanyat per àmplia majoria les últimes eleccions i encetarà el seu segon mandat el gener del 2021. El poble ha rebutjat els extremismes nacionalistes i el partit defensat pels militars. Fins i tot les ètnies no bamars han votat Aung San Suu Kyi, i així han mostrat el seu esgotament per la guerra i el desig de construir una nació sobre les bases de la inclusió, la justícia, la pau i la prosperitat per a tothom. Acabarem analitzant les espurnes d'esperança per a una nova Birmània.

La construcció nacional: el conflicte incrustat en el concepte de nació

Les ferides purulentes de la descolonització i el fonamentalisme binari

Birmània representa els fracassos postcolonials en un microcosmos: conflicte ètnic, impàs polític, militarització, empobriment econòmic i marginalització dels pobles locals (Smith Dec 2019). La nació encara s'ha de decidir entre el nom de Birmània o el de Myanmar. Les llavors de la discòrdia les van plantar els colonitzadors britànics, que van

dividir el poble en un sistema binari letal: bamars i no bamars (Grea-ves 2007). Uns, amb valor; els altres, amb un valor negatiu intrínsec de no-res.

El domini britànic sobre Birmània es va mantenir del 1824 al 1948. La colonització va prosperar sobre la teoria tòxica de la formació binària. Sempre hi havia un «no alguna cosa». Com en el cas de les ètnies bamar i no bamars: a través d'un procés de «diluir i devaluar» la identitat de la gent, es van crear les bases de futurs conflictes. La supremàcia colonial, com argumenten Sium, Desai i Ritskes, va perfeccionar la configuració binària com a eina subtil d'exploació:

És important tenir en compte el procés i la lògica de la modernitat colonial i la supremàcia blanca, la manera com els europeus definien i classificaven les persones –com a humanes i no humanes– i ho utilitzaven posteriorment com a base per conquerir terres i subjugar poblacions a través de l'esclavatge, la feina no remunerada i la guerra. (A. Sium, C. Desai i E. Ritskes 2012)

Quina rellevància té aquest argument per a Birmània? Com Paulo Freire explicava a *Pedagogia de l'oprimít*, el poble oprimít i dominat internalitza els valors de l'opressor. A la Birmània postindependència, la majoria nacionalista bamar, durant el procés de descolonització, no només va fer seva la fórmula binària, sinó que, fins i tot, va adoptar lleis colonials de la propietat per apropiat-se de les terres i els recursos tradicionals de les ètnies no bamars. Aquests privilegis de la comunitat bamar i el fet que l'Estat s'apoderés dels immensos recursos naturals han estat violentament contestats per les altres nacionalitats ètniques.

Tot plegat ha fet aflorar el controvertit concepte de «colonització interna». Chávez el defineix així: «El terme "colonialisme intern" explica l'estatus subordinat d'un grup racial o ètnic a les seves pròpies terres, dins dels límits d'un Estat més gran dominat per un poble diferent» (Chávez Desembre 2011).³ Les lluites històriques, com les dels indis i els colonitzadors de les Amèriques, o les dels anglesos i els asiàtics, van tenir molt a veure amb reclamacions de terres, recursos i cultura dels indígenes (Chávez Desembre 2011). A Birmània, la manera com eren tractats els grups ètnics no bamars es basava en una mentalitat colonial.

Sai Latt, un expert en conflictes pertanyent a una ètnia no bamar, escriu que la colonització interna és el problema clau dels conflictes birmans.

3. https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=hum_sci_history_research

La patologia política de Birmània, si se'm permet utilitzar l'incòmode terme biopolític, és un procés de colonització interna aplicat per la classe dirigent birmàna. Les conclusions habituals sobre les causes del conflicte ètnic, com la falta d'un federalisme «genuí», d'autodeterminació, de democràcia i de drets humans en són només els símptomes. Sense atacar el tema del colonialisme intern, tots els intents d'estabilitzar el país estan condemnats al fracàs.⁴ (Latt 2013)

4. <https://www.newmandala.org/colonialism-and-ethnic-conflict-in-burma>.

Narrativa excloent i essencialista en la construcció nacional

Fins i tot abans que els moviments independentistes bamars com Dobama Asiayone ('Nosaltres, els bamars') comencessin a propagar quantificadors de «pertinença» a la nació birmàna, ser «dobama» (birmà) era ser budista i bamar, una identitat essencialista que excloïa minories tant pel que fa a l'ètnia com a la religió (Clinic 2020). Quan va arribar la independència el 1948, la construcció nacional es va promoure sobre atributs homogenis comuns, en aquest cas, l'etnicitat bamar i la religió budista. Els xinesos, els indis i els musulmans en van ser exclosos, encara que fes generacions que visquessin a Birmània. Les guerres internes subsegüents van obligar milions de persones a marxar.

46

La legitimitat de l'Estat central postindependència, dominat o bé per la junta militar o bé pel govern civil, ha estat violentament contestada per les minories no bamars i no budistes durant les últimes set dècades (ICG 2017). El ressentiment i la victimització que senten els no bamars i els no budistes queden agreujats per l'absència d'intents seriosos de modificar la narrativa essencialista i excloent que envolta el concepte de raça i d'identitat. En absència de respostes als greuges de les minories ètniques, la liberalització política ha portat a l'enfortiment de l'etnonacionalisme (ICG 2017).

Ingerència dels militars: deficiència i ineficiència estatal

Els bamars han estat darrere dels cops d'estat perpetrats per l'exèrcit (el Tatmadaw) i han governat durant cinc dècades de manera implacable. El procés de construcció de la pau i de construcció nacional va quedar interromput a partir de la intervenció de l'exèrcit. Des de la institució d'un govern civil el 2010, els militars continuen ostentant el poder a l'ombra. Les forces armades s'han transformat en un «estat dins de l'estat» que fa i desfà. La pau s'ha convertit en un somni llunyà.

Els seus líders continuen insistint que encara existeixen amenaces diverses contra la «seguretat de l'Estat» i la «seguretat nacional» (Renaud Egretteau 2018). Els militars utilitzen les amenaces de l'«alçament ètnic» i la necessitat d'evitar la «desintegració de la Unió» per justificar la seva «ingerència institucionalitzada en el govern civil». Tres ministeris importants del gabinet de la Unió estan sota l'autoritat exclusiva de les Forces Armades (Defensa, Afers Interns i Afers Fronterers), i una quarta part dels escons del Parlament estan reservats a homes d'uniforme, fet que els atorga poder de veto sobre qualsevol canvi a la Constitució. Tot això contribueix a la deficiència i a la ineficiència estatal i boicoteja els esforços del govern civil d'aconseguir la pau.

El poble birmà no havia admirat mai la junta militar, però amb manobres subtils de construcció d'imatge –sobretot després de la liberalització política– els militars s'han anat guanyant l'admiració del majoritari grup bamar. El problema dels musulmans rohinyes uneix la majoria de birmans. Els militars ho van aconseguir convertint astutament els musulmans rohinyes en el boc expiatori i atraient l'admiració dels majoritaris bamars. Els monjos extremistes es van afegir a la disputa. Malgrat les crítiques occidentals, Aung San Suu Kyi va acabar defensant l'exèrcit en el Tribunal Internacional de Justícia (TIJ / ICJ). La reacció occidental va ser tèbia després de la crisi del 2017 a l'estat de Rakhine, que va acabar amb més suport de la població als militars i va deixar al descobert l'etnonacionalisme que defineix des de fa tant de temps la política birmana. L'agenda política oculta de l'exèrcit i els seus interessos econòmics són grans obstacles per a un estat autènticament democràtic.

Economia il·lícita: la maledicció dels recursos, el hub internacional de la droga, les indústries extractives

Birmània té petroli, gas natural, fustes precioses, minerals, energia hidroelèctrica i gemmes. Molts d'aquests recursos naturals es troben en terres frontereres on sovintegen els conflictes o a la costa (Witness 2015). Les terres frontereres riques en recursos són el refugi de senyors de la guerra i barons de la droga. L'estat de Kachin, al nord, és ric en jade que aporta milers de milions (de dòlars) cada any. Segons un informe publicat per Global Witness el 2015, la indústria del jade està controlada per «l'elit [de l'antiga junta] militar, senyors de la droga tolerats pels Estats Units i empreses implicades» mentre que «molt pocs beneficis arriben a la població de l'estat de Kachin o als birmans en general». Basat en aquest clar exemple, Global Witness va calcular que

la producció total de jade hauria ascendit a 31.000 milions de dòlars el 2014, tot i que només se'n va declarar oficialment un 3%. L'economia il·lícita té molt més pes que l'economia nacional. Segons un càlcul aproximat, l'economia il·lícita mou uns 69.000 milions de dòlars americans.

Tràfic de drogues, economia extractiva

Birmània és el segon productor mundial d'opi després de l'Afganistan: produeix un 25% de l'opi mundial i forma part del Triangle d'Or. La frontera és la convergència de la militarització (Aung Thwin and Aung Thwin 2013). Segons Global Witness, les parts associades van guanyar un total de 122.800 milions de dòlars americans del 2005 al 2015⁵. Es mouen milers de milions de dòlars mentre el país llangueix al final del rànquing de països menys desenvolupats.

Les empreses i els hòldings en mans dels militars, com Myanmar Economic Corporation, fan fortes inversions en el sector extractiu. Tenint en compte que les explotacions mineres sovint es troben en zones afectades per conflictes entre el Tatmadaw i actors no estatals, als militars els interessa mantenir el control d'aquestes zones. Això té implicacions importants per al procés de pau.⁶ Els militars, en un intent de sufocar les rebel·lions frontereres, s'han guanyat els seus enemics a través d'un «capitalisme d'alto el foc» i permetent el saqueig indiscriminat dels recursos per part dels grups armats, fet que empobreix els habitants d'aquestes zones.

Lleis de Nacionalitat i marginalització de grups com la població rohingya

La Llei de Nacionalitat del 1948 especificava que, per ser considerat indígena, un grup s'havia d'haver establert de manera permanent a Birmània abans del 1823 (l'any anterior a l'inici de la primera guerra anglobirmana). Prop d'un milió de musulmans rohingyes no tenen Estat. L'ascens a l'oest del populisme xenòfob, que té un element islamofòbic important, ha estat un instrument útil per als «nacionalistes budistes» de Birmània, ja que els ha donat credibilitat i ha justificat els seus arguments i narratives.

5. [Myanmar's holds a diverse mix of mineral resources](#)

6. Oye, Mari and Thet Aung Lynn. 2014. [Natural Resources and Subnational Governments in Myanmar Key Considerations for Wealth Sharing](#). Yangon: The Asia Foundation, International Growth Centre, and Myanmar Development Research Institute – Centre for Economic and Social Development.

Cap a la construcció d'un futur d'esperança

La primavera democràtica

Aung San Suu Kyi s'ha erigit com la gran esperança del poble birmà. El seu prestigi entre la societat ha augmentat gràcies al seu compromís per la democràcia. El conflicte dels rohingyes i la defensa que va fer de l'exèrcit al Tribunal Internacional de Justícia continuen sent una gran taca sobre ella, que havia estat la gran favorita d'Occident. Però aquest fet ha consolidat el suport que té de la majoria bamar. Les eleccions van referendar clarament les seves polítiques. Tot i l'intent encobert dels militars d'alterar les eleccions, el poble birmà va votar de manera aclaparadora a favor d'Aung San Suu Kyi. Sorprenentment, també va rebre un gran suport dels grups ètnics no bamars de la perifèria, que la van preferir a ella abans que als partits i grups armats de la seva ètnia, sempre en disputa.

Té un capital social enorme. El seu mandat és clar: iniciar la reconciliació i construir una nació de pau i prosperitat. Ja ha començat el viatge. Vol formar una coalició de tots els partits per a la construcció nacional. És el moment decisiu per a la líder septuagenària de guanyar-se la confiança dels grups ètnics minoritaris del país.

49

Mitigar la ingerència de l'exèrcit

La presència institucionalitzada de l'exèrcit en la legislatura i el fet que ocupi tres ministeris importants ha acabat debilitant la transició democràtica. El «poder moral de les mans buides d'Aung San Suu Kyi» ja ha etzibat un cop a l'exèrcit amb els seus actes contra els seguidors de l'exèrcit i els monjos extremistes. Ara cal que curi la fragilitat de l'Estat amb els seus esforços per controlar els militars i enviar-los de nou a les casernes. Sembla una utopia, però Birmània està canviant de rumb.

Apartar-se del procés excloent i essencialista de construcció nacional

L'elit bamar ha de canviar el procés excloent i essencialista de construcció nacional que ha estat rebutjat violentament per les nacionalitats no bamars. El general Aung San, el pare de la nació i pare d'Aung San Suu Kyi, va engegar una estratègia inclusiva de construcció nacional amb les conferències de pau de Panglong. La seva filla, Aung San

Suu Kyi, ha continuat aquest procés. Ha demostrat astúcia convidant els grups no bamars a ser socis igualitaris del nou govern.

Cap a un federalisme polític i econòmic

Els recursos naturals s'han d'aprofitar per incentivar la pau i no el conflicte. A Birmània, el centre majoritari i la perifèria minoritària manifesten exigències contraposades pel que fa a la terra i els recursos naturals. Diverses organitzacions ètniques armades reclamen l'auto-determinació ètnica, el control subnacional dels recursos naturals i la responsabilitat de la gestió d'aquests recursos, mentre que l'exèrcit, el Tatmadaw, intenta mantenir un sistema estatal centralitzat i unitari. El govern d'Aung San Suu Kyi ha d'implementar el federalisme econòmic i expulsar les milícies ètniques armades i les màfies internacionals de l'economia il·lícita. El paper dels governs de la Xina i de Tailàndia és vital.

Reformar la Constitució per defensar els drets humans i dels ciutadans

50

La primera víctima de la Constitució imposada el 2008 pels militars és Aung San Suu Kyi. La naturalesa excloent de la Constitució li ha impedit ocupar càrrecs oficials, encara que sigui molt popular i la líder *de facto*. Ella mateixa va definir la clàusula excloent com «injusta, parcial i antidemocràtica». També ha hagut d'acceptar que gairebé un milió de musulmans rohingyes hagin perdut els seus drets per culpa d'aquesta llei antidemocràtica. La desnacionalització és una maniobra política de la junta militar. És encoratjador veure que el partit d'Aung San Suu Kyi va incloure dos candidats musulmans a les últimes eleccions, canviant així la percepció que hi ha d'aquesta minoria maltractada. La Llei de Nacionalitat del 1982 continua sent una de les més injustes que hi ha. Esperem que Aung San Suu Kyi pugui esmenar aquesta injustícia.

Són reptes descomunals. Però la història ha cridat una líder que és estimada i admirada per tothom. L'exèrcit ha perdut molt del terreny guanyat en els intents d'apartar-la de la vida pública. Amb una presència aclaparadora al Parlament, ha arribat el moment de fer història. L'optimisme omple els carrers. Esperem que no sigui una altra arrencada en fals per a la Terra Daurada, que ja ha viscut massa malsons. El poble de Birmània es mereix una nova albada d'esperança. *(Article original entregat el 5 de gener de 2021)*

Darrers títols

17. *En les víctimes Déu reconcilia el món*. F. Javier Vitoria
18. *Capital e ideologia. Selección de textos*. José I. González Faus
19. *COVID-19: més enllà de la pandèmia*. Joan Carrera i Carrera
20. *La meua experiència en el Sinode de l'Amazònia*. Víctor Codina
21. *Valors, emocions, treball i vida: El repte de la conciliació*.
Alfons Calderón
22. *Conflictes oblidats*. Diversos Autors

La **Collecció Virtual** és el recull de materials publicats exclusivament al web. Aquí hi trobareu quaderns que per la seva extensió o pel seu format i estil diferents no hem editat en paper, però que tenen el mateix rigor, sentit i missió que els nostres Quaderns CJ. Desitgem que circulin per la xarxa, i per això comptem amb vosaltres.

Trobareu tots els quaderns d'aquesta col·lecció a:

www.cristianismeijusticia.net/virtual

COL·LECCIÓ
VIRTUAL

Cristianisme i Justícia

Roger de Llúria, 13, 08010 Barcelona
93 317 23 38 • info@fespinal.com
www.cristianismeijusticia.net

